

ORYANTALİZMİN İSLAM'IN TEŞEKKÜLÜNE BAKIŞI: SAMUEL MARINUS ZWEMER ÖRNEĞİ*

Muhammed GÜNGÖR**

Özet:

Amerikalı oryantalist misyoner Samuel M. Zwemer hayatını İslam'ı araştırmaya ve Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya adanmıştır. O, İslam'ı ve Müslümanları oryantalist bakış açısıyla incelemiştir. İslam'ı her yönüyle konu edinirken İslam'ın ortaya çıktığı cahiliye dönemi üzerinde özellikle durmuştur. Ona göre bu dönem kavramadan İslam'ı anlamak mümkün değildir. Zwemer (Hz.) Muhammed'i ortaya çıkartan etkenler üzerinde de durmuş, özellikle politik, dinî ve ailevi etkenlere değinmiştir. Ayrıca (Hz.) Muhammed'in dâhi bir insan olduğunu iddia etmiştir. Öte yandan İslam'ın diğer dinlerden etkilendiğini, bunlar arasında özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlığın etkisinin fazla olduğunu ileri sürmüştür. Neticede İslam'ın ilahi kökenli bir din olamayıp pek çok etkenin bir araya gelmesiyle teşekkül etmiş bir din olduğunu iddia etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Algısı, İslam'ın Teşekkülü, Oryantalizm, Samuel M. Zwemer

ORIENTALISM'S OUTLOOK ON THE FORMATION OF ISLAM: THE CASE OF SAMUEL MARINUS ZWEMER

Abstract:

American orientalist missionary, Samuel M. Zwemer dedicated his life to investigating Islam and christianizing Muslims. He examined Islam and Muslims from an orientalist point of view. Focusing on every aspect of Islam, he dwelt on especially the period of ignorance in which Islam arose. According to him, it is impossible to understand Islam with out realising this period.

Zwemer also talked about the factors that made Mohammed arise, especially, he referred to political, religious and domestic factors. Moreover, he claimed that Mohammed was agenius. On the other hand, he asserted that Islam was in flueded by other religions, and that among them especially Judaism and Christianity had more influence on it. Finally, he claimed that Islam was not a divine originated religion but a religion formed by a combination of many factors.

Key Words: The Perception of Islam, The Formation of Islam, Orientalism, Samuel M. Zwemer

* Bu çalışma "Amerikalı Oryantalist Misyoner Samuel M. Zwemer ve Eserlerinde İslam Algısı" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, e-mail: muhammedgungor.tr@gmail.com

GİRİŞ

Doğuyu, özellikle de İslam'ı anlama düşüncesiyle ortaya çıkan oryantalizm, Batı'da Müslüman ve İslam imajının şekillenmesinde pek çok eser ortaya koymuştur. Bu bağlamda İslam'ı ve Müslümanları bütün yönleriyle inceleyen oryantalistlerden kimileri objektif bir yaklaşım sergilerken kimileri de sahip oldukları dinî inançlarının etkisinden kurtulamayarak kendi dinî altyapılarını temel alıp İslam'ı anlamaya/anlamlandırmaya çalışmışlardır.

Bu oryantalistler içinde dikkat çeken isimlerden biri Amerikalı ünlü oryantalist misyoner Samuel Marinus Zwemer'dir. 1867 yılında dünyaya gelen Zwemer (ö.1952), ömrünün büyük bir kısmını bir yandan Müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetlerine ayırırken diğer yandan Müslümanları ve İslam'ı araştırmaya adanmıştır. Birçok İslam ülkesinde uzun yıllar kalarak İslam ve Müslümanlar hakkında eserler kaleme alan Zwemer, yaptığı çalışmalarıyla Amerika'da dikkat çeken isimlerden biri olmuştur. Nitekim Amerika'da onun adını taşıyan *Samuel Zwemer Theological Seminary* adında bir öğretim kurumu dahi kurulmuştur. Öte yandan Zwemer'in Müslümanlara yönelik misyonerlik çalışmalarına hizmet etmesi amacıyla kurduğu ve yayın hayatında bir asrı geride bırakan *The Muslim World* dergisi de Zwemer'in önemini belirtmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu makalede bir oryantalist ve misyoner olan Zwemer'in eserlerinde İslam'ın teşekkülünü, başka bir ifadeyle bu dini ortaya çıkaran şartları, özellikle İslam'ın "kurucusu" olarak gösterilen (Hz.) Muhammed'i ön plana çıkartan etkenleri nasıl ele aldığı incelenmiştir.

I. Zwemer'e Göre Cahiliye Dönemi

Zwemer, cahiliye dönemi bilinmeden İslam'ın hakkıyla anlaşılamayacağı kanaatindedir. Zira ona göre cahiliye döneminin şartları İslam'ın teşekkülüne zemin hazırlamıştır. Hatta İslam dini, karakteristik pek çok özelliğini bu dönemden almıştır. Bu iddiasını temellendirmek için Zwemer, eserlerinde cahiliye dönemini analiz etmeye çalışmıştır.¹

Öncelikle *cahiliye* kavramı üzerinde yoğunlaşan Zwemer, bi'setten önceki dönemin, İslam âlimlerince, "Cahiliye Dönemi" ya da "Barbarlık Dönemi"² olarak nitelendirildiğini nakletmiştir. Bu tabirin ilk olarak ahlaki bağlamda kullanıldığına, ancak zamanla genel bir anlam ifade ettiğine dikkat çeken Zwemer, bu dönem için "Barbarlık Dönemi" ifadesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.³ Öte yandan, İslam âlimlerince, Arapların hak dini bilmemelerinden ötürü bi'setten önceki dönemin "cahiliye" olarak nitelendirilmesini eleştirmiştir. Ona göre bu nitelendirmenin altında

¹ Samuel M. Zwemer, *Arabia: The Cradle of Islam*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, Toronto 1900, s. 171.

² Cahiliye kelimesinin anlamı için bkz. Nafiz Danışman, "Câhiliye Kelimesinin Mânâ ve Menşe'i", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, 1956, s. 192-197.

³ Samuel M. Zwemer, *Islam: A Challenge to Faith*, Laymen's Missionary Movement, New York 1907, s. 2.

yatan gerekçe, İslam âlimlerinin putperest Arapları mümkün mertebe "karanlık" (cahil, ilkel) resmedip "Allah'ın Nuru"nu daha "aydınlık" olarak gösterme telaşdır.⁴

Zwemer'in cahiliye dönemiyle alakalı üzerinde durduğu başka bir husus da dönemin dinî yapısıdır. O, bi'setten önceki Arabistan'ın iki asır boyunca muhtelif dinî inanca sahip mülteciler için barınak olduğunu, dolayısıyla iltica eden her topluluğun ulusal dinî fikirlere bir takım unsurlar ilave ettiğini söylemiştir. Dönemin dinî çeşitliliğine de dikkat çekerek Kuzebatıda, Fırat nehri boyunca yıldız tapanların olduğunu, Zerdüştlerin Doğu Arabistan'da yaşadıklarını, Yahudilerin Medine, Hayber ve Yemen'de ikamet ettiklerini dile getirmiştir.⁵ Hıristiyanların ise diğer din mensuplarından farklı olarak Arabistan'ın pek çok bölgesine geniş bir şekilde yayıldıklarına işaret etmiştir.⁶

Arap kabilelerin dinî inancıyla ilgili analizlerde bulunan Zwemer, bu kabilelerin ilk olarak monoteist bir inanca sahip olduğunu ancak zamanla bu inancın yitirilip Sâbililiğin benimsendiğini belirtmiştir. Bu düşüncesini desteklemek için Arapların astrolojiyle ilgili bilgilere sahip olmalarını ve tapınakların etrafında dönme şeklindeki eski uygulamalarını kanıt olarak sunmuştur. Ancak çok geçmeden yıldızlara tapmanın da büyük oranda bozulduğunu aktaran Zwemer, başka tanrıların, batıl inançların ve uygulamaların Araplar tarafından benimsendiğini nakletmiştir.⁷

Cahiliye dönemini dinî açıdan incelemeye devam eden Zwemer, bi'set öncesi Mekke'nin önemine değinerek şehrin asırlar boyunca bütün putperest Arabistan için dinî bir merkez olduğuna dikkat çekmiştir. Arabistan'ın muhtelif yerlerinde yaşayan kabilelerin hac ibadetini eda etmek için, 360 putuyla Arabistan panteonu⁸ olarak bilinen Kâbe'ye gelip bunun etrafında döndüklerini, Hacerü'l Esved'i öpüp ona ellerini sürerek ibadet ettiklerini nakletmiştir. Ayrıca Arapların batıl inançlarla hemhal olduğunu belirtip, özel nimetlere sahip olacaklarını düşündükleri için kutsal taşların etrafında ya da kutsal taşlardan oluşan kümelerde Arapların bir araya geldiklerini söylemiştir. Batıl inançların sonucu olarak Arabistan'daki garip görünümlü çöl kayaları, tuhaf şekilli ağaçlar, kimi zaman akankimi zaman kuruyan pınarlar hakkında muhtelif efsanelerin oluştuğundan bahsetmiştir.⁹

Zwemer, eserlerinde cahiliye döneminin kurban ibadetinden de bahsetmiştir. Bu ibadetin yaygın olduğuna değinen Zwemer'in bildirdiğine göre, kesilen kurbanlara ait kanlar yontulmamış taş sunaklara sürülürken etler ibadet edenlerce yenilmiştir.¹⁰ Öte

⁴ Zwemer, *Arabia...*, s. 158; Zwemer, *A Challenge...*, s. 2-3.

⁵ Samuel M. Zwemer, *The Moslem World*, Student Volunteer Movement For Foreign Missions, New York 1907, s. 7; Zwemer, *Arabia...*, s. 165.

⁶ Zwemer, *The Moslem World*, s. 8.

⁷ Zwemer, *Arabia...*, s. 165.

⁸ Çok tanrılı inançlarda, tanrıların hepsini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Kısaca tanrılar silsilesi de denilmektedir (Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 300).

⁹ Zwemer, *The Moslem World*, s. 7-8; Zwemer, *Arabia...*, s. 165.

¹⁰ Zwemer, *The Moslem World*, s. 8; Zwemer, *Arabia...*, s. 166.

yandan Zwemer, ilk meyvelerin tanrılara sunulup onların şerefine şarabın toprağa döküldüğünü (*libation*) dile getirmiştir. Eski hac ibadetinin bir parçasını oluşturan hac esnasında bir ritüel olarak saçları kısaltmanın da cahiliye dönemine ait olduğunu belirtip, bu uygulamanın Müslümanlar tarafından "taklit edildiğini" iddia etmiştir.¹¹

Cahiliye dönemini ele alan Zwemer, dinî analizlerinin yanı sıra sosyal yapıya da el atmıştır. Dönemin kadın anlayışı, özellikle kız çocukların öldürülmesi hakkında da bilgiler vermiştir. Arabistan yarımadasının pek çok bölgesinde malum olan kız çocuklarının öldürülmesi şeklindeki uygulamanın ortaya çıkmasında muhtemelen kıtlık ya da fakirliğin etkili olduğunu söylemiştir. Ancak ona göre, savaşlar neticesinde kadınların sayısının erkeklerden fazla olması, bu geleneğin sonradan nüfus planlaması için bir araç olarak benimsenmesine yol açmıştır. O, bu geleneğin her zaman icra edilmediğine de ayrıca dikkat çekmiştir.¹²

Kabilecilik, sosyal yapısı itibarıyla cahiliye döneminin dikkate değer hususlarından birisidir. Bu konuyla ilgili olarak Zwemer, pek çok kabilenin bulunduğu Arabistan'da siyasi birliğin olmadığını dile getirmiştir. Ona göre kabileleri bir araya getiren tek güç, inandıkları ya da inanmış gibi yaptıkları ticari birlik duygusu ve kan bağı olmuştur. O, bu iki unsurun dışında, kendi içinde birlik oluşturan her bir kabilenin diğer kabilelere karşı olduğunu söylemiş, köy hayatı yaşayan kabilelerin yanı sıra göçebe kabilelerin de olduğunu, Mekke ve Tâif gibi şehirlerde yaşayan kabilelerin ise ticaretle iştigal ettiklerini ifade etmiştir.¹³

Zwemer'in üzerinde durduğu bir başka konu Arap Edebiyatı'dır. O, cahiliye döneminde yazı yazmanın çok iyi bilindiğini, şiir sanatının ise oldukça geliştiğini, dönemin dikkat çeken üç özelliğinin misafirperverlik, binicilik ve belâgat olduğunu söylemiştir. Özellikle hatiplerin rağbet gördüğünü dile getiren Zwemer, pek çok kabilenin uzun yolculuklar sonunda, bir ay süren Ukaz gibi panayırlara gelip burada ticaret yapmanın yanı sıra hatip ve şairleri dinleme fırsatı bulduklarını anlatmıştır. Arapların bilgi dağarcığını da inceleyen Zwemer, bu milletin sadece kabile tarihi, astroloji ve rüya yorumları gibi alanlara ilgi duyduğunu dile getirmiştir.¹⁴

II. Zwemer'e Göre (Hz.) Muhammed'i Ortaya Çıkaran Etkenler

Zwemer eserlerinde İslam'ın ortaya çıkma sürecini değerlendirirken İslam öncesi Arabistan Yarımadasının dinî, içtimai ve siyasi durumunun yanı sıra (Hz.) Muhammed'in de çok iyi idrak edilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece, İslam'ın ortaya çıkma sürecinin daha iyi görülebileceğini; (Hz.) Muhammed'in düşüncesinin nasıl şekillendiğini, onun dehasını ortaya çıkaran şartların neler olduğunu, kendi döneminde olduğu gibi onu daha sonraki asırlarda da dünyanın dört bir tarafında

¹¹ Zwemer, *Arabia...*, s. 166.

¹² Zwemer, *A Challenge...*, s. 5-6.

¹³ Zwemer, *Arabia...*, s. 159.

¹⁴ Zwemer, *Arabia...*, s. 163.

yaşayan insanların hayatını etkileyecek kadar güçlü kılan faktörlerin neler olduğunun daha iyi anlaşılacağı ifade etmiştir.¹⁵

İslam'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan farklı olarak ilahi menşeli bir din olmadığını ispatlamaya çalışan Zwemer, bu dinin dünyanın dört bir tarafına hızlı bir şekilde yayılmasını (Hz.) Muhammed'in bireysel başarısı olarak yorumlamıştır. Ona göre(Hz.) Muhammed'i başarıya götüren etkenler politik, dinî ve ailevi faktörlerden oluşmaktadır. Ayrıca bu başarının sıradan bir insana ait olamayacağını düşünen Zwemer, bu bağlamda,(Hz.) Muhammed'i çok zeki hatta dâhi olarak nitelendirmiştir. Neticede böylesine büyük bir başarıyı sadece üstün bir zekâyâ sahip olan (Hz.) Muhammed'in gerçekleştirebileceğini ileri sürmüştür.

a. Politik Etkenler

Arapların bi'setten önceki siyasi durumunuirdeleyen Zwemer, bu dönemin politik şartlarının(Hz.) Muhammed'in ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu iddia etmiştir.

Eserlerinde, Arapların M.Ö. binlerce yıl neredeyse tamamen bağımsız yaşadığını, bu dönemde hiçbir işgale maruz kalmadıkları gibi hiçbir devletin hâkimiyetine de girmediklerini bildirmiştir. Ancak tarihin akışıyla beraber çölün özgürlüğünü doyasıya yaşayan Araplar Roma, Habeşistan ve Pers egemenliği altında yaşamak zorunda kalmıştır. Nitekim M.S. 105 yılında Roma İmparatorluğu Nebâti Krallığını işgal etmiş, Mezopotamya düşman eline geçmiş, M.S. 116 yılına gelince Romalılar Arabistan'ın doğu kıyılarını yerle bir etmiştir. Yine Roma İmparatorluğu Gassân'ı ele geçirirken Hîre Perslilerce işgal edilmiştir.¹⁶

Zwemer, özellikle Gassân'ın çöküşünün, (Hz.) Muhammed'in ihtişamına zemin hazırladığını iddia etmiş, bi'setten önceki asırda Habeşistan savaşları ve Arabistan'ın işgal edilmesine de dikkat çekerek, uzun yıllar Yemen'e hâkim olan Habeşlileri bu topraklardan Arapların isteği üzerine Perslilerin çıkardığını bildirmiştir. Ayrıca hicretten kısa bir süre önce Roma'nın Mekke üzerinde hâkimiyetini hissettirdiğini ileri sürmüştür.¹⁷

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in ortaya çıktığı dönemdeki Arabistan'ın işgal altında olup genel siyasi bir istikrarsızlık içinde olduğunu öne sürmüştür. Bu durumun ise Araplar arasında boyunlarına asılmış zincirleri kıracak, eski bağımsız günlerine tekrar dönmelerini sağlayacak bir liderin ortaya çıkması yönünde bir beklenti doğurduğunu iddia etmiştir. Yine bu siyasi yapıyı, Persliler, Habeşliler yahut Greklerolsun Arapları, diğer milletler karşında tek yürek yapacak siyasi bir lider için zamanın hazır olduğu şeklinde yorumlamıştır.¹⁸

¹⁵ Zwemer, *A Challenge...*, s. 1; Zwemer, *Arabia...*, s. 158.

¹⁶ Zwemer, *Arabia...*, s. 160.

¹⁷ Zwemer, *A Challenge...*, s. 4-5.

¹⁸ Zwemer, *Arabia...*, s. 160; Zwemer, *A Challenge...*, s. 4-5.

Yukarıda aktarılan olayların dışında Zwemer, (Hz.) Muhammed'in doğumundan hemen önce gerçekleşen FilOlayı'na da temas etmiştir. Kâbe'yi yıkmak için gelen Ebrehe'nin yenilip zaferin Arapların olduğunu aktararak, bu tarihî zaferi, sonraki yıllarda (Hz.) Muhammed'in genç ve hırslı aklı için Mekke'nin siyasi geleceğinde önemli bir işaret olarak telakki etmiştir. (Hz.) Muhammed'deki bu hırslı, onu sonraki yıllarda Romalılara ve Perslilere karşı verilen Arap mücadelesinde önemli bir mevkiye getirdiğine de kesin gözüyle bakmıştır.¹⁹

b. Dinî Etkenler

Zwemer'e göre (Hz.) Muhammed'in ortaya çıkmasında müessir olan bir diğer unsur dinî etkenlerdir.

Dinî bir liderin zuhuru için dönemin şartlarının olgunlaştığını düşünen Zwemer'e göre, Mekke zaten yeni bir hareketin merkezi konumundaydı. Nitekim eski putperestliği reddeden Hanîfler kendi aralarından bir peygamberin çıkacağı umudunu taşıyorlardı.²⁰ Zwemer'in eserlerine göre, Araplar arasında sayıları az olan Hanîfler yalnız Allah'a ibadet etmişler, günahattan kaçıp Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmışlardır. Sadece hakikatin peşinde olan bu grup, putperestlikten ve Arapların ikiyüzlülüğünden bıkmışlardır.²¹ Dindarlıklarını "Biz Tanrı'ya teslim olduk" diyerek vurgulamışlardır. Tanrı'nın birliğini benimsemişler, inananların cennete, kötülerin ise cehenneme gideceklerine inanmışlardır. Zwemer sadece Mekke ve Medine'de değil aynı zamanda Arabistan'ın muhtelif yerlerinde de varlık gösteren Hanifleri, putperestliğin sona ereceğine dair bir işaret ve İslam dini için de şartların hazır olduğuna dair kanıt olarak ileri sürmüştür.²²

Zwemer, henoteizmden²³ monoteizme bir köprü oluşturan²⁴ Hanîflikten İslam'a geçmek için sadece "bir adım atılması"nın yeterli olacağını ileri sürerek bu durumu şu şekilde özetlemiştir: İnsanlığın ilk inanç biçimi monoteizm iken sonradan Sâbîlik, putperestlik ve fetişizm evreleri yaşanmış, sonra Hanîflik devresine girilmiş, (Hz.) Muhammed ile tekrar monoteizme dönülmüştür. Bu durum, (Hz.) Muhammed'in kendi ihtiyaçları, karakteri ve beklentileriyle uyumlu bir monoteizm şeklinde kendini ifade etmiştir.²⁵

¹⁹ Zwemer, *A Challenge...*, s. 32; Zwemer, *The Moslem World*, S. 11.

²⁰ Zwemer, *The Moslem World*, s. 11; Zwemer, *Arabia...*, s. 180.

²¹ Zwemer, *Arabia...*, s. 168.

²² Zwemer, *A Challenge...*, s. 24.

²³ "Birçok tanrının varlığını kabul etmekle birlikte, bunlardan yalnızca bir tanesine kabilenin, klanın ya da ailenin en yüce tanrısı olarak tapınmayı ifade eden teolojik doktrin" (bkz. Gündüz, s. 165). Eric J. Sharpe ise buna benzer bir tanımın yanına şunları ilave etmektedir: "Farklı tanrıları bir büyük tanrının fonksiyonları veya tezahürleri olarak görme eğilimi" (Eric J. Sharpe, *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, Çev. Ahmet Güç, Arasta Yayınları., Bursa 2000, s. 89.)

²⁴ Samuel M. Zwemer, "The Allah of Islam and the God Revealed in Jesus Christ", *The Muslim World*, C. 36, S. 4, 1946, s. 310.

²⁵ Zwemer, *Arabia...*, s. 168; Zwemer, *A Challenge...*, s. 25.

c. Ailevi Etkenler

Zwemer'in iddiasına göre (Hz.) Muhammed'in başarısının altında yatan etkenlerden biri de onun sahip olduğu ailevi kökenleridir. Zwemer Mekke yöneticilerinin Kureyş kabilesinden geldiklerini belirterek (Hz.) Muhammed'in de bu kabileden olduğuna dikkat çekmiştir. Başka bir ifadeyle (Hz.) Muhammed aristokrat bir aileden gelmiştir. O, çocukluğunun bir kısmını şehrin en etkili ve güçlü kişisi olan dedesi Abdulmuttalip'in yanında geçirmiştir. Bu bilgilerden yola çıkan Zwemer, çocukluk ve gençlik çağlarında (Hz.) Muhammed'in bir liderin nasıl olması gerektiğini, gücün nasıl kullanılacağını öğrenip sonraki yıllarda bunu asla unutmadığını öne sürmüştür. Ona göre, tarihteki pek çok büyük insanın durumunda olduğu gibi, (Hz.) Muhammed de içinde büyüdüğü çevreden, onu himaye eden dedesinden, erken yaşlarda aldığı eğitimden ve ilk eşi (Hz.) Hatice'den etkilenmiştir.²⁶

Zwemer'e göre (Hz.) Muhammed'i etkileyen kişilerden biri de eşi (Hz.) Hatice'dir. O, bu etkinin en büyük kanıtı olarak (Hz.) Hatice hayatta olduğu sürece (Hz.) Muhammed'in başka bir kadınla evlenmemesini göstermiştir. (Hz.) Hatice'nin, tecrübesi ve güçlü zekâsı ile (Hz.) Muhammed üstünde kesin bir etki bıraktığını ileri sürmüştür. (Hz.) Hatice'nin, kocasının özellikle dinî hayatı üzerinde çok etkili olduğunu düşünen Zwemer, (Hz.) Muhammed'in tek tanrı inancına bağlılığının artıp güçlenmesinin çok büyük bir ihtimalle (Hz.) Hatice sayesinde olduğunu öne sürmüştür.²⁷

d. (Hz.) Muhammed'in Dâhi Oluşu

(Hz.) Muhammed'in başarısını irdeleyen Zwemer, son olarak onun çok zeki, hatta dâhi bir insan olduğunu iddia etmiştir. Başka bir deyişle, (Hz.) Muhammed'in akıl almaz zekâsını, yaratıcılığını ve dâhi bir insan olmasını başarısının altında yatan asıl sebep olarak ileri sürmüştür.²⁸ Onun sadece "kendi kendini yetiştirmiş bir insan" olmayıp bir dâhi olduğunu, öyle ki, (Hz.) Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğu inkâr edilebilse bile onun akıl almaz yetenekleri olan dâhi bir kişi olduğunu asla inkâr edemeyeceklerini dile getirmiştir.²⁹

Zwemer'e göre yukarıda zikredilen şartlar, İslam gibi yeni bir dinin teşekkülüne katkı sağlayacak gerekli materyalin hepsini temin etmiş, sadece bir şey eksik kalmıştır. O da dönemin içtimai, siyasi ve dinî yapısını güzelce kavrayıp kaostan bir düzen meydana getirecek bir ustanın dehasıdır. Bu deha, kapsayıcı ve uzlaşmacı bir dini meydana getirmek için de elzemdi. Nitekim (Hz.) Muhammed'in yaşadığı coğrafyada Yahudi ve Hristiyanların yanı sıra putperestler de yaşıyordu ve ihdas edilecek yeni din

²⁶ Zwemer, *The Moslem World*, s. 11-12; Zwemer, *Arabia...*, s. 180; Zwemer, *A Challenge...*, s. 33.

²⁷ Zwemer, *A Challenge...*, s. 33-34; Zwemer, *Arabia...*, s. 180-181.

²⁸ Zwemer, *Arabia...*, s. 180; Zwemer, *The Moslem World*, s. 4.

²⁹ Zwemer, *The Moslem World*, s. 7; Zwemer, *A Challenge...*, s. 32; Zwemer, *Arabia...*, s. 179.

bunların hepsine hitap edebilmeliydi. Peki, bu dehaya sahip olan kişi kimdi? Zwemer, işte bu kişinin (Hz.) Muhammed olduğunu söylemiştir.³⁰

III. Zwemer'e Göre İslam'ın Diğer Dinlerden Etkilenmesi

İslam'ın teşekkülünü değerlendiren Zwemer'in en önemli iddialarından birisi İslam'ın diğer dinlerden etkilenmesi konusudur. Ona göre İslam, Mekke'de yaygın olan pagan unsurları ve batıl inançları³¹ bünyesine dâhil etmiş, özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlığın birçok inanç ve uygulamasını benimsemiştir.³² Muhtelif dinlerden farklı unsurlar alınarak bir araya getirilen İslam, bu özelliği ile karma bir din olup dünyanın dört bir tarafına hızlı bir şekilde yayılmasındaki gücünü de bu karma yapısından almıştır.³³

Yahudilik ve Hıristiyanlığın yanında Zwemer, başka dinlerin de İslam dini üzerinde etkileri olduğunu söylemiştir. Bunlar arasında Arabistan'ın kuzeyinde bulunan³⁴ Sâbiîliği zikretmiş³⁵ ve Zerdüştlüğü de bu dinler arasına yerleştirmiştir. Diğer dinlerin İslam üzerindeki etkisini ispatlamak için Hac suresinde geçen şu ayete dikkat çekmiştir: "*Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sâbiiler, Hıristiyanlar, Mecûsiler [Zerdüştlüğü] ve Allah'a ortak koşanlar var ya; Allah, kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah her şeye şahittir.*"³⁶ Bu ayetle ilgili yaptığı bir yorumda Zwemer, (Hz.) Muhammed'in ulaşabildiği neredeyse bütün dinleri zikrettiğini ancak en çok hangisinin etkili olduğu konusunda tereddüt yaşadığını ifade etmiş,³⁷ İslam'ın belirtilen dinler içinde en fazla Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan etkilendiğini dile getirmiştir.³⁸ Bu nedenle genel olarak, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın İslam üzerindeki etkileri üzerinde durmuş, diğer dinlerin etkilerinden neredeyse hiç bahsetmemiştir.

Zwemer, farklı ekollere mensup Avrupalı ve Amerikalı araştırmacıların İslam'la ilgili bir asırlık çalışmalarına dikkat çekerek iddiasını pekiştirmeye çalışmıştır. Ona göre, bu çalışmalar İslam'ın diğer dinlerden etkilenen karma bir din olduğunu kanıtlamıştır. Diğer taraftan, İslam'ın yeni ve özgün hiçbir şeyi olmadığını, İslam'ın özgün olan tek yanının, (Hz.) Muhammed'in İslam'ın teşekkülünü temin için pek çok dinin Arabistan'da mevcut olduğu, Kâbe'nin bir panteon vazifesi gördüğü dönemde muhtelif inançlara ait değerleri bir araya getirip kaynaştırmasındaki dehası olduğunu iddia etmiştir. Nitekim Zwemer, bu dehaya sahip olduğunu iddia ettiği (Hz.)

³⁰ Zwemer, *The Moslem World*, s. 11; Zwemer, *Arabia...*, s. 168, 180; Zwemer, *A Challenge...*, s. 25.

³¹ Zwemer'in burada vurguladığı putperestliğin cahiliye dönemindeki Arap putperestliği olduğu onun başka ifadelerinden de anlaşılmaktadır (bkz. Samuel M. Zwemer, *The Origin of Religion: Evolution or Revelation*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Loizeaux Brothers, New York 1945, s. 29; Samuel M. Zwemer, *A Primer on Islam*, Special Committee on Work for Moslems, Shanghai 1919, s. 7).

³² Samuel M. Zwemer, "Animistic Elements in Moslem Prayer", *The Muslim World*, C. 8, S. 4, 1918, s. 359.

³³ Samuel M. Zwemer, *The Influence of Animism on Islam*, Central Board of Missions and Society for Promoting Christian Knowledge, London 1920, s. 1.

³⁴ Zwemer, *Arabia...*, s. 168.

³⁵ Zwemer, *Arabia...*, s.5, 168.

³⁶ Hac 22/17.

³⁷ Zwemer, *Arabia...*, s. 171.

³⁸ Samuel M. Zwemer, *Heirs of the Prophets*, The Moody Bible Institute of Chicago, USA 1946, s. 14.

Muhammed'ide eski dinî unsurları bir araya getiren, oluşturduğu bu yeni dini, insanoğlunun hastalıklarına deva olacak bir ilaç gibi sunan, bu ilacı da gevşek bir ahlâki yapı ile şekerlendirip kılıç zoruyla insanlara kabul ettiren bir insan olarak tasvir etmiştir.³⁹

Öte yandan Zwemer'in düşüncesine göre, karma bir yapıya sahip olduğunu iddia ettiği İslam dininin, inanç yönünden putperestlerin gelişmesine herhangi bir etkisi olmamıştır.(Hz.) Muhammed ise sadece, eskiden monoteist bir inanca sahip olan Arap milletini, farklı dinlerden ödünç aldığı unsurlarla ihdas ettiği yeni dininin (İslam) etkisi altına almaya çalışmıştır.⁴⁰

a. Yahudililiğin Etkisi

Zwemer, Arabistan'da pek çok Yahudi'nin yaşadığını, Yahudilerin Araplar ve (Hz.) Muhammed üzerinde büyük etkileri olduğunu,⁴¹ Kur'an'a bakıldığında Yahudilikten alınmış pek çok dinî unsurun görülebileceğini,⁴²(Hz.) Muhammed'in de Medine Yahudilerinden topladığı bu düşünceleri ve kıssaları, sanki Allah'tan gelen vahiymiş gibi insanlara "yutturduğunu" iddia etmiştir.⁴³

(Hz.) Muhammed'in Yahudilerden etkilendiğini ispatlamaya çalışan Zwemer'in en önemli iddialarından birisi Kur'anve (Hz.) Muhammed'in ilk dönem hayatı incelendiğinde Yahudiliğe ait etkilerin görülebileceği yönündedir. O, Kur'an'da geçen "Ehl-i Kitap" ifadesinden yola çıkarak pek çok Yahudi'nin okuma yazma bildiğini, Talmud'un yanı sıra Yahudi din bilginlerinin çalışmaları neticesinde Yahudilerin yüzyıllar boyunca tek tanrı inancına sahip çıktıklarını bildirmiştir.⁴⁴ Öte yandan (Hz.) Muhammed'in iletişim kurduğu Varaka b. Nevfel'in İbrani metinleri okuduğunu söyleyen Zwemer, iddiasını daha da ileri götürerek (Hz.) Hatice'nin de Yahudi olabileceğini belirtmiştir. Böylece (Hz.) Muhammed'in gerek Varaka b. Nevfel gerekse (Hz.) Hatice sayesinde Yahudilikle ilgili bazı bilgilere vâkıf olabileceğini ima etmiştir.⁴⁵ (Hz.) Muhammed'in Yahudi din adamlarıyla hangi tarihte muhatap olduğunun ve Yahudi öğretisine ne zaman vâkıf olduğunun kesin olarak bilinmediğini belirten Zwemer, (Hz.) Muhammed'in Eski Ahit hakkındaki tarihî verilere Yahudi kaynaklarından ulaştığının kesin olduğunu iddia etmiştir. O, bu iddiasını desteklemek için Yahudi din âlimi Abraham Geiger (1810-1874) tarafından telif edilip *Judaism and*

³⁹ Zwemer, *A Challenge...*, s. 24, 86; Zwemer, *Arabia...*, s.170-171; Zwemer, *A Primer...*, s. 14.

⁴⁰ Zwemer, *Origin...*, s. 29; Zwemer, *A Primer...*, s. 7. Ayrıca bkz. Zwemer, *The Moslem World*, s. 10; Samuel M. Zwemer, "The Place of the History of Religion in a Theological Discipline", *The Princeton Seminary Bulletin*, C. 24, S. 3, 1930, s. 4.

⁴¹ Zwemer, *A Primer...*, s. 6.

⁴² Zwemer, *A Challenge...*, s. 86; Samuel M. Zwemer, "The Akika Sacrifice", *The Muslim World*, C. 6, S. 3, 1916, s. 246.

⁴³ Zwemer, *The Moslem World*, s. 114; Zwemer, *A Challenge...*, s. 125; Samuel M. Zwemer, Arthur Judson Brown, *The Nearer and Farther East*, The Macmillan Company, New York 1908, s. 42.

⁴⁴ Zwemer, *The Moslem World*, s. 8; Zwemer, *A Challenge...*, s. 16.

⁴⁵ Samuel M. Zwemer, *Dynamic Christianity and the World Today*, The Inter-Varsity Fellowship of Evangelical Unions, London 1939, s. 157.

İslam (Yahudilik ve İslam) başlığıyla İngilizceye çevrilen eseri kaynak olarak göstermiştir.⁴⁶

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in Yahudilikten etkilendiğini ispatlamak için Müslümanların dünyaya yeni gelen çocukları için kestikleri akika kurbanını örnek olarak dile getirmiştir. Bu uygulamanın Yahudilikten alınmış olabileceğini öne sürmüştür.⁴⁷ Buna göre Eski Ahit'te ilk doğan çocukların Tanrı'ya adanması emredilmiştir. Bu konuyla ilgili Eski Ahit'te geçen cümleler şöyledir:

Rab size ve atalarınıza ant içerek söz verdiği gibi sizi Kenan topraklarına getirecektir. Orayı size verdiği zaman, ilk doğan erkek çocuklarınızın ve hayvanlarınızın hepsini Rab'be adayacaksınız. Çünkü bunlar Rab'be aittir... Hayvanların ilk doğan erkek yavrularını Rab'be kurban ediyoruz. İlk doğan erkek çocuklarımızın bedelini ise bir hayvanla ödüyoruz.⁴⁸

Zwemer Afganistan'daki Müslümanlar arasında görülen iki uygulamanın da çok büyük bir ihtimalle Yahudilikten alınmış olabileceğini dile getirmiştir. Oldukça yaygın olduğu bildirilen birinci uygulamaya göre bu yörede yaşayan Müslümanlar hastalandıklarında bir koyun veya keçiyi keserek kanlarını hasta kişinin evinin sövesine sürmektedir. Böylece ölüm meleğinin bu hastanın evinden uzaklaştırıldığına inanılmaktadır. Birincisine göre çok daha az görülen ve neredeyse yok olmaya yüz tuttuğu ifade edilen ikinci uygulamaya göre insanlar günahlarını bir düvenin üzerine koymaktadır. Böylece sıradan bir hayvan olan düve, kurban özelliği kazanmakta ve ıssız bir yere bırakılmaktadır.⁴⁹

Zwemer,(Hz.)Adem'in yaratılmasından sonra meleklerin ona secde etmesi olayının da (Hz.) Muhammed tarafından Yahudi kaynaklarından alındığını söylemiştir.⁵⁰

b. Hıristiyanlığın Etkisi

Zwemer'e göre (Hz.) Muhammed İslam düşüncesini ihdas ederken Hıristiyanlıktan da etkilenmiştir. O, bu iddiasını desteklemek için ne zaman ve nereden geldikleri kesin olarak bilinmemesine karşın eserlerinde Arabistan'daki Hıristiyanların varlığından bahsetmiştir. Hıristiyanların Arabistan yarımadasının pek çok muhtelif yerlerine yayıldığını, bunlar arasında Hıristiyan şairlerin de bulunduğunu bildirmiştir. İslam öncesi Arap Edebiyatı'nda Hıristiyanların varlığına işaret eden tasvirler görmenin mümkün olduğunu ima ederek gece lambası ve kitapları ile çöldeki hücrelerinde geceyi uyanık geçiren Hıristiyan rahip portresinin, İslam öncesi şiirlerinde yaygın bir şekilde görüldüğünü belirtmiştir.⁵¹

⁴⁶ Zwemer, *A Challenge...*, s. 16. Ayrıca bkz. Zwemer, *Arabia...*, s. 171; Zwemer, *The Influence...*, s. 1.

⁴⁷ Zwemer, "The 'Akika Sacrifice", s. 249.

⁴⁸ Çıkış 13/11-16.

⁴⁹ Zwemer, "The Akika Sacrifice", s. 246.

⁵⁰ Bkz. Samuel M. Zwemer, "The Worship of Adam by Angels", *The Muslim World*, C. 27, S. 2, 1937, s. 115-127.

⁵¹ Zwemer, *The Moslem World*, s. 8-9.

Zwemer, Hıristiyanlığın İslam üzerindeki etkilerinin önemli olduğunu vurgulamasına karşın⁵² (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlığın hakikatine gerçek anlamda vâkıf olamayıp buna yalan yanlış bir şekilde sahip olduğunu⁵³ ve İslam'daki Hıristiyan etkilerinin çoğu zaman bozuk vaziyette bulunduğunu dile getirmiştir.⁵⁴ İslam doktrin ve ahlâkındaki en iyi unsurların ise Nastûrî Hıristiyanlığından alındığını iddia etmiştir.⁵⁵

Hıristiyan öğretilerinin ve hayatının (Hz.) Muhammed'i etkilediğini göstermek için Zwemer, İslam'ın İsa Mesih'e, Bakire Meryem'e, Vaftizci Yahya'ya ve Yeni Ahit'in diğer şahsiyetlerine verdiği değere dikkat çekmiştir. Hıristiyanlığın evrensellik ilkesi ve fetih ruhunun, İslam'da da bulunduğunu belirtmiştir. İslam'da sonraki yıllarda ortaya çıkan mistik inanç ve münzevî uygulamaların Hıristiyanlığın etkileri neticesinde ortaya çıktığını vurgulamıştır.⁵⁶ Ayrıca Kur'an'ın diğer kutsal kitaplardan farklı olarak Kitab-ı Mukaddes'e referansta bulunmasını (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlıktan etkilendiği düşüncesini pekiştirdiğini dile getirmiştir.⁵⁷

Zwemer'e göre Hıristiyanlığın İslam üzerindeki etkisi kesinlikle hafife alınmamalıdır.⁵⁸ Bu görüşünde oldukça kararlı görünen Zwemer, bu konuda İslam ve (Hz.) Muhammed hakkında ağır bir ithamda bulunarak "Muhammed, bir bakıma, Doğu Kilisesi'nin gayrimeşru çocuğudur ve İslam bir Hıristiyan sapkınlığıdır" demiştir.⁵⁹

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in küçüklüğünden itibaren bir şekilde Hıristiyanlarla karşılaştığını ve onlarla iletişim halinde olduğunu ileri sürmüştür. Bu karşılaşmaları ise (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlıkla ilgili bilgi kaynakları olarak yorumlamıştır. Bunlardan ilki Filvakası olarak bilinen olaydır. Bu olay şu şekilde nakledilmiştir: Hıristiyan bir kral olarak Ebrehe 567 yılında Sana'da bir kilise inşa etmiştir. Arap hacıların artık Mekke yerine buraya geleceğini ümit etmiştir. Kilisesi pagan Araplar tarafından kirletilince Mekke üzerine yürümüştür. Burada büyük bir hezimete uğramıştır. Bu olaydan yola çıkan Zwemer, (Hz.) Muhammed'in bu vakayı duymuş olması gerektiğini, dolayısıyla Hıristiyanlık hakkında tamamen cahil olamayacağını ileri sürmüştür.⁶⁰

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in 12 yaşındayken Suriye'ye yaptığı yolcuğu da irdelemiştir. O, bu seyahat esnasında (Hz.) Muhammed'in Hıristiyan kabilelerle karşılaşmasına, özellikle rahip Bahîrâ ile tanışmasına dikkat çekerek (Hz.)

⁵² Samuel M. Zwemer, *The Law of Apostasy in Islam*, Masrhall Brothers, London, Edinburgh, New York t.y., s. 78; Samuel M. Zwemer, "Tor Andrae's Mohammed", *The Muslim World*, C. 26, S. 3, 1936, s. 220.

⁵³ Zwemer, *Dynamic...*, s. 90.

⁵⁴ Zwemer, *A Challenge...*, s. 22.

⁵⁵ Zwemer, *Dynamic...*, s. 157.

⁵⁶ Zwemer, *Influence...*, s. 1.

⁵⁷ Zwemer, *Dynamic...*, s. 158.

⁵⁸ Samuel M. Zwemer, "The Sword and the Cross", *The Muslim World*, C. 11, S. 4, 1921, s. 66.

⁵⁹ Zwemer, *Dynamic...*, s. 157.

⁶⁰ Zwemer, *A Challenge...*, s. 20-21; Samuel M. Zwemer, *The Moslem Christ*, American Tract Society, New York 1912, s. 11.

Muhammed'in Hıristiyanlık hakkında bilgi sahibi olduğunu ileri sürmüştür.⁶¹ Zwemer'in naklettiğine göre (Hz.) Muhammed ilk defa bu dönemde Hıristiyanlarla iletişime geçmiş, bu insanların örf ve âdetlerinden etkilenmiştir. Çok zeki bir çocuk olan (Hz.) Muhammed, kabilesi ile bu Hıristiyanların dini ve alışkanlıkları arasındaki farkı görmüş, seyahatten sonra Arap milletinin kötü yaşam tarzını ve putperestliğini düzeltmeye karar vermiştir.⁶²

Zwemer'in işaret ettiği başka bir olay da 25 yaşına gelen (Hz.) Muhammed'in(Hz.) Hatice'ye ait kervanın başında Suriye'ye yaptığı yolculuktur. (Hz.) Muhammed bu yolculuk esnasında da Hıristiyan ve Yahudilerle karşılaşma fırsatı bulmuştur. Bu karşılaşmanın önemli olduğunu düşünen Zwemer'e göre, (Hz.) Muhammed Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında Tanrı'ya sunulan hizmetin ne şekilde olacağı ve onun nasıl sevilmesi gerektiği konularındaki tartışmalara şahit olmuştur. Bütün insanları tek ve doğru olan Tanrı'ya ibadet hususunda birleştirmek isteyen (Hz.) Muhammed, gözlemleri neticesinde gerek Yahudilikten gerekse Hıristiyanlıktan edindiği bilgilerle tek ve basit bir inanç sistemini nasıl ihdas edeceğini düşünmüştür.⁶³

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in cariyesi, oğlu İbrahim'in annesi Kıpti Maria'yı da (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlık hakkındaki bilgi kaynaklarından biri olarak değerlendirmiştir. (Hz.) Muhammed'in Maria'dan bir şeyler öğrenmiş olabileceğini düşünen Zwemer, onun Hıristiyanlık hakkında tamamen bilgisiz olduğunu söylemenin mümkün olmadığını iddia etmiştir. İslam'ın düşünce yapısında Hıristiyanlık izlerinin bulunmasının bu nedenle doğal olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁴

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in diğer din mensuplarını gözlemesinin ötesinde kimi Yahudi ve Hıristiyanların onu bizzat eğittiklerini öne sürmüştür. Bu kişiler arasında Varaka b. Nevfel, Zübeyr b. Amr, Zeyd ve Kaab gibi şahısların yer aldığını nakletmiştir. Zwemer'in eserlerinde yer alan Sprenger (1813-1893) ise (Hz.) Muhammed'in Kur'an'ı telif ederken bir yabancından yardım aldığını belirtmiş, bu durumun bizzat Kur'an'da da geçtiğini şu ayetle ispatlamaya çalışmıştır: " *Andolsun ki biz onların, 'Kur'an'ı ona bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. İma ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur'an ise gayet açık bir Arapça'dır*".⁶⁵ Sprenger, ayette ima edilen kişinin Mekke'de yaşayan Ninovalı rahip Addas olduğunu bildirmiştir. Yukarıda sayılan şahıslara ilaveten Zwemer, (Hz.) Muhammed'in, Mekke'de kılıç üretimiyle uğraşan Cabir ve Yessar'ı Kutsal Kitap'ı okurken dinlediğini ve bu kişilerden Hıristiyanlıkla alakalı bir takım bilgiler öğrenmiş olabileceğini öne sürmüştür. Öte yandan İbn-i İshâk'tan gelen bir rivayeti de değerlendiren Zwemer, (Hz.)

⁶¹ Zwemer, *The Moslem World*, s. 13; Zwemer, *The Moslem Christ*, s. 11.

⁶² Samuel M. Zwemer, Amy E. Zwemer, *Zigzag Journals in the Camel Country*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, Toronto, London, Edinburgh 1911, s. 61.

⁶³ Zwemer-Zwemer, *Zigzag...*, s. 62.

⁶⁴ Zwemer, *A Challenge...*, s. 21; Zwemer, *The Moslem World*, s. 10.

⁶⁵ Nahl 16/103.

Muhammed'in Er-Rahman adındaki Yemameli bir Hıristiyan'la da münasebeti olduğunu bildirmiştir.⁶⁶

(Hz.) Muhammed Hıristiyanlık hakkında onca bilgiye sahip idiyse neden Hıristiyan olmadı sorusu akla gelebilir. Bu soruya Zwemer şu şekilde açıklık getirmiştir: (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlığı bilmesine karşın Hıristiyan olmaması, onun Hıristiyanlığı tanıyacak fırsatının olmamasından ziyade Hıristiyanlığa sempati duymaması ve Hıristiyanlıkla uyuşmamasıdır.⁶⁷ Ayrıca bu düşüncesini, Koelle'nin (1820-1902)"Muhammed, düşük dünyevî bakış açısıyla, ne Mesih'in karakterinin eşsiz üstünlüğünü ne de onun her şeye yeten ve her şeyi kapsayan kurtuluşunun gerçek doğasını anlayabildi." şeklindeki yorumuyla da desteklemiştir.⁶⁸

Zwemer, (Hz.) Muhammed'in Hıristiyanlıkla ilgili bilgi kaynaklarına değindikten sonra İslam ve Hıristiyanlık arasındaki benzer hususlara temas ederek Hıristiyanlığın İslam dini üzerinde büyük etkisi olduğu iddiasını desteklemeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Kur'an'da geçen "*Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler). Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir*"⁶⁹ ayetinin İncil'in Matta bölümünde geçen "*Gökte uçan kuşlara bakın! Ne eker, ne biçer, ne de ambarlarda yiyecek biriktirirler. Göksel Babanız yine de onları doyurur. Siz onlardan çok daha değerli değil misiniz?*"⁷⁰ cümlesiyle kıyaslayan Zwemer, (Hz.) Muhammed'in bu ayeti İncil'den almış olabileceğini bildirmiştir.

Zwemer, Kur'an'daki bazı ayetlerin anlam itibarıyla İncil'deki cümlelere benzemesini de iddiasını desteklemek adına eserlerinde zikretmiştir. Örneğin o, Şûra suresinde geçen "*Kim ahiret kazancını isterse, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur*"⁷¹ ayetinin, İncil'in Galatyalılar bölümünde geçen "*Aldanmayın, Tanrı alaya alınmaz. İnsan ne ekerse onu biçer*"⁷² cümlesindeki tohum ekme ve hasat etme kanununa göndermede bulunduğunu dile getirmiştir.

A'râf suresinde geçen başka bir ayet ise Zwemer'in örnekleri arasında yerini almıştır. Bu surede "*Âyetlerimizi yalanlayanlar ve âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler! Biz bu suçluları işte böyle cezalandırırız*"⁷³ denilmektedir. Ayette geçen "devenin iğne deliğinden geçmesi" teşbihinin Matta İncili'nde yer alan "*Yine şunu söyleyeyim ki, devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı*

⁶⁶ Zwemer, *The Moslem Christ*, s. 11-12.

⁶⁷ Zwemer, *The Moslem Christ*, s. 12; Zwemer, *Dynamic...*, s. 90; Zwemer, *Cross...*, s. 66.

⁶⁸ Zwemer, *Cross...*, s. 70.

⁶⁹ Ankebut 29/60.

⁷⁰ Matta 6/26.

⁷¹ Şûra 42/20.

⁷² Galatyalılar 6/7.

⁷³ A'râf 7/40.

*Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır*⁷⁴ cümlesinde de geçmesi Zwemer'in, İslam'ın Hıristiyanlıktan beslendiği kanaatine varmasında etkili olan unsurlardan bir diğeridir.⁷⁵

Kur'an'ın yanı sıra hadislerin de Hıristiyan kültüründen etkilendiği Zwemer'in iddiaları arasında yer almıştır. O, "*Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim*"⁷⁶ hadisinin Luka'nın 15. babında bahsedilen savurgan evladın babasının evine dönüşüyle ilgili hikâyeyi hatırlattığını dile getirmiştir.⁷⁷

I. Korintliler'deki "*Yazılmış olduğu gibi, 'Tanrı'nın kendisini sevenler için hazırladıklarını Hiçbir göz görmedi, Hiçbir kulak duymadı, Hiçbir insan yüreği kavramadı'*"⁷⁸cümlesinin yanında Yeşaya'daki "*Çünkü kendisine umut bağlayanlar için Etkin olan tek Tanrı sensin; Senden başkasını hiçbir zaman hiç kimse işitmedi, Hiçbir kulak duymadı, hiçbir göz görmedi'*"⁷⁹ cümlesine benzer ifadeler kutsî hadis olarak bilinen şu hadiste geçmektedir: "*Salih kullarıma öbür âlemde gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiç kimsenin tasavvur edemeyeceği sürpriz nimetler hazırladım*".⁸⁰ Zwemer, eserlerinde kutsî hadisleri anlatırken bu benzerliğe de ayrıca dikkat çekmiştir.⁸¹

c. Diğer Dinlerin Etkisi

Zwemer, Yahudilik ve Hıristiyanlık kadar olmasa da (Hz.) Muhammed'in diğer dinlerden de bazı unsurları aldığını ileri sürmüştür. Eserlerinde bu iddiasıyla ilgili fazla bilgi vermemesine karşın sadece birkaç örnekle iddiasını desteklemeye çalışmıştır. Zwemer'in eserlerinde belirtildiğine göre İslam'daki tasavvuf anlayışı, Hıristiyanlıktan etkilendiği gibi Neo platonizm, Gnostisizm ve Budizm'den de bir takım dinî unsurlar almıştır.⁸²Bu konuda verilen örnekler kısaca şöyle aktarılabilir: Kitab-ı Mukaddes'teki pek çok cümle ile çoğu sonradan uydurulmuş olup İsa'ya isnat edilen sözler en eski sûfî yazılarında yer almıştır. Sûfîler, yünden yapılmış elbiseyi, sessizlik yeminini, zikri ve münzevi diğer uygulamaları Hıristiyanlıktan,⁸³ vecd halini Neo platonizm'den,⁸⁴ yetmiş bin perde düşüncesini Gnostisizm'den,⁸⁵ tespahi ise Budizm'den almıştır.⁸⁶

⁷⁴ Matta 19/24.

⁷⁵ Zwemer, *The Moslem Christ*, s. 135-136.

⁷⁶ Bkz. Buhârî, *Tevhid*, 34.

⁷⁷ Samuel M. Zwemer, *Acrossthe World of Islam*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, London Edinburgh, 1929, s. 86.

⁷⁸ I. Korintliler 2/9.

⁷⁹ Yeşaya 64/4.

⁸⁰ Buhari, *Bed'ül Halk* 8, *Tevhid* 35; Müslim, *Cennet* 2.

⁸¹ Zwemer, *Across...*, s. 89.

⁸² Zwemer, *Heirs...*, s. 97.

⁸³ Reynold A. Nicholson, *The Mystics of Islam*, G. Belland Sons Ltd., London 1914, s. 10.

⁸⁴ Nicholson, s. 13

⁸⁵ Nicholson, s. 15.

Sonuç

Samuel M. Zwemer, İslam'ın ortaya çıkış sürecini değerlendirirken özellikle cahiliye dönemi üzerinde durmuştur. Bu dönemi analiz ederken oryantalist bakış açısından kurtulamadığı görülmüştür.

Hiz. Muhammed'in peygamber olmadığını düşünen Zwemer, onun ortaya koyduğu İslam düşüncesinin, ilahi yardım olmaksızın dünya çapında büyük bir başarı kazanmasını Hiz. Muhammed'in bireysel başarısı olarak değerlendirmiştir. (Hiz.) Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu inkâr edebileceklerini ancak akıl almaz yetenekleri olan dâhi bir kişi olduğunu asla inkâr edemeyeceklerini dile getirmiştir.

İslam'ın ortaya çıkış sürecini inceleyen Zwemer, (Hiz.) Muhammed'in İslam düşüncesini şekillendirirken diğer dinlerden istifade ettiğini ileri sürmüştür. Ona göre (Hiz.) Muhammed, Mekke'de görülen putperest uygulamaların yanı sıra batıl inançları da İslam düşüncesine sokmuştur. Ayrıca başta Yahudilik ve Hıristiyanlık olmak üzere diğer dinlerden etkilenmiştir. Bütün insanları tek ve doğru olan Tanrı'ya sevk etmek isteyen Hiz. Muhammed, Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan gözlemleri neticesinde edindiği bilgilerle tek ve basit bir inanç sistemini nasıl ihdas edeceğini öğrenmiş ve sonuç olarak adına İslam dediği karma bir inanç sistemi ihdas etmiştir. İddialarında objektiflikten çok uzak ve ağır ifadeler kullanan Zwemer, özellikle Yahudilikten alındığı iddia edilen dinî inanç ve uygulamaları Hiz. Muhammed'in sanki Allah'tan gelen vahiymiş gibi insanlara "yutturduğunu" ileri sürmüştür.

Misyoner olmasının yanı sıra oryantalist de olan Samuel M. Zwemer'in, İslam'ı konu edinen bütün eserlerinde oryantalizmin etkisinde kaldığı hemen dikkat çekmektedir. Bu etkiyi İslam'ın ortaya çıkış sürecini incelediği eserlerinde de görmek mümkündür. Neticede Zwemer, Hiz. Muhammed'i her yönüyle inceleyip ulaştığı sonuçları, geleneksel İslam çizgisinden çok farklı bir şekilde oryantalist bakış açısıyla ortaya koymuştur. Bu tür çalışmalarıyla o, İslam'ı batıl bir din gibi göstermeyi hedeflemiş ve Müslümanların inançlarından şüphe etmesini amaçlamıştır.

Kaynaklar

Danışman, Nafiz, "Câhiliye Kelimesinin Mânâ ve Menşei", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, 1956, s. 192-197.

El-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, Çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken, İstanbul 1989.

Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998.

Kur'an-ı Kerim Meâli, 9. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009.

Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2001.

⁸⁶ Samuel M. Zwemer, *The Disintegration of Islam*, Fleming H. Revell Company, New York, London, Chicago, Toronto, Edinburgh 1916, s. 76; Nicholson, s. 17.

- Nicholson, Reynold A., *The Mystics of Islam*, G. Belland Sons Ltd., London 1914.
- Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstaanbul1977.
- Sharpe, Eric J., *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, Çev. Ahmet Güç, Arasta Yayınları., Bursa 2000.
- Zwemer, Samuel M., *Arabia: the Cradle of Islam*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, Toronto 1900.
- _____, *A Primer on Islam*, Special Committee on Workfor Moslems, Shangai 1919.
- _____, *Acrossthe World of Islam*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, London, Edinburgh1929.
- _____, "Animistic Elements in Moslem Prayer", *The Muslim World*, C. 8, S. 4, 1918.
- _____, *Dynamic Christianity and the World Today*, The Inter-Varsity Fellowship of Evangelical Unions, London 1939.
- _____, *Heirs of the Prophets*, The Moody Bible Institute of Chicago, USA 1946.
- _____, *Islam: A Challenge to Faith*, Laymen's Missionary Movement, New York 1907.
- _____, "The Akika Sacrifice", *The Muslim World*, C. 6, S. 3, 1916.
- _____, "The Akika Sacrifica", *The Muslim World*, C. 6, S. 3, 1916.
- _____, "The Allah of Islam and the God Revealed in Jesus Christ", *The Muslim World*, C. 36, S. 4, 1946.
- _____, *The Influence of Animism on Islam*, Central Board of Missions and Society for Promoting Christian Knowledge, London 1920.
- _____, *The Law of Apostasy in Islam*, Masrhall Brothers, London, Edinburgh, New York t.y.
- _____, *The Moslem Christ*, American Tract Society, New York 1912.
- _____, *The Moslem World*, Student Volunteer Movement For Foreing Missions, New York 1907.
- _____, *The Origin of Religion: Evolutionor Revelation*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Loizeaux Brothers, New York 1945.
- _____, "The Place of the History of Religion in a Theological Discipline", *The Princeton Seminary Bulletin*, C. 24, S. 3, 1930.
- _____, "The Swordor the Cross", *The Muslim World*, C. 11, S. 4, 1921.
- _____, "The Worship of Adam by Angels", *The Muslim World*, C. 27, S. 2, 1937.
- _____, "Tor Andrae's Mohammed", *The Muslim World*, C. 26, S. 3, 1936.
- _____; Arthur Judson Brown, *The Nearer and Farther East*, The Macmillan Company, New York 1908.
- _____; Amy E. Zwemer, *Zigzag Journals in the Camel Country*, Fleming H. Revell Company, New York, Chicago, Toronto, London, Edinburgh 1911.